

Celińska, Elżbieta

Portret trojga dzieci - Pietera Nasona w Muzeum Mazurskim w Olsztynie

---

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1-2, 131-136

1967

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PORTRET TROJGA DZIECI — PIETERA NASONA
W MUZEUM MAZURSKIM W OLSZTYNIE

Muzeum Mazurskie w Olsztynie posiada w swoich zbiorach dość liczną grupę siedemnastowiecznych portretów holenderskich. Są to przeważnie obiekty związane z rodziną Dohnów, której kontakty z Holandią sięgają początku XVII wieku. Ugruntowane później, przez związki małżeńskie na dworze orańskim, sprzyjały licznym zamówieniom u miejscowych malarzy¹. Stąd tak duży zespół płócien, wśród których nie brak nazwisk najprzedniejszych portrecistów holenderskich takich, jak: Gerard i Willem Henthorst, Caspar Netscher, Pieter Nason. Zdobiły one niegdyś rezydencje Dohnów w Słobitach, Kwitajnach i Gładyszach. Ocalone częściowo ze zniszczeń ostatniej wojny, zabezpieczone zostały w Muzeum Mazurskim przez H. Skurpskiego w latach 1945—1949. Niektóre z nich, po przeprowadzeniu prac konserwatorskich, eksponowano na wystawie: *Dawny portret w zbiorach Muzeum Mazurskiego w Olsztynie* w 1965 r.²

Do zespołu tego należy nie publikowany w *Katalogu* K. Wróblewskiej zbiorowy portret trojga dzieci z rodziny Dohnów — malowany przez Pietera Nasona. Ocalony wraz z innymi z pałacu w Gładyszach, w bardzo złym stanie, (przedarcie płótna na 4 kawałki oraz znaczne ubytki warstwy malarskiej). W roku 1966/7 poddany został gruntownej konserwacji, w czasie której odsłonięto podpis malarza i datę 1667 r. Potwierdziło to hipotetyczną dotąd holenderską atrybucję dzieła.

Obraz (ol. pł. 146,5 × 166,5 cm nr inw. MM90. Ryc. 1), przedstawia na tle parku trójkę dzieci z psem. Siedząca z lewej strony dziewczynka, zwrócona *en trois quarts* ku środkowi obrazu ubrana jest w srebrzysto-białą o ciepłych, oliwkowo-różowo-żółtych refleksach suknię z dużym dekoltem, bufiastymi rękawami wykończonymi szaro-białym podbiciem i stanikiem wyciętym w „gęsi brzuch”. Przez ramię przerzucony ma cytrynowożółty szal, udrapowany w luźne fałdy, ściągnięty na piersi sznurem z pereł i korali. W prawej ręce trzyma smycz stojącego przy niej charta, lewą, wspartą na oparciu niewidocznego krzesła, delikatnie gładzi wyciągnięty ku niej łeb psa. Drobna twarzyczkę rozjaśnia uśmiech, oczy szaroniebieskie zwrócone wprost na widza. Włosy ciemnoblond, rozdzielone po środku i gładko zaczesane, upięte są w tyle w kunsztowną fryzurę przeplecioną sznurem pereł, dwa loki spływają na odsłonięte ramiona. Obok niej, cofnięta nieco do tyłu, postać drugiej dziewczynki, skierowana ku siedzącej lekkim ruchem ciała poddanego

¹ K. Wróblewska, *Nieznanne portrety Nasona i Caspara Netschera w zbiorach Muzeum Mazurskiego w Olsztynie*, Biuletyn Historii Sztuki, 1963, nr 4, s. 270; Archiwum Państwowe w Olsztynie, Inwentarz Zbioru Akt Podworskich Dohnów z lat 1508—1936, syg. XXV.

² K. Wróblewska, *Dawny portret w zbiorach Muzeum Mazurskiego w Olsztynie, Katalog wystawy*, Olsztyn, 1965, il. od 8 do 21.

Ryc. 1. Pieter Nason — Portret trojga dzieci z rodziny Dohnów — 1667 r.
Wł. Muzeum Mazurskiego w Olsztynie. Fot. A. Kuraczyk.

ku przodowi. W uniesionych dłoniach trzyma srebrzystą muszlę. Suknia dziewczynki błękitna, z silnymi refleksami bieli i różu, przy dekolcie wykończona owalnym kołnierzem spiętym wisiorkiem z pereł. W przecięciach bufiastych rękawów, wykończonych białym podszyciem, przeblýskuje złotogłów. W talii udrapowany liliwobeżowy, przetykany złotymi pasami szal. Głównka dziewczynki zwrócona *en trois quarts* w kierunku przeciwnym ruchowi ciała, oczy patrzą wprost. Włosy jasnobłond upięte tak jak u siedzącej, spływają w lokach na ramiona. Szyje obu dziewcząt ozdobi sznur pereł. Najmłodszy z portretowanej grupy chłopiec w stroju amorka, nieco odwrócony jest od dziewcząt lekkim skrętem górnej partii ciała i ruchem rąk trzymających napięty łuk, wsparty na lewej nodze, z prawą wysuniętą ku przodowi. Odziany w różowej barwy fartuszek imitujący pancerz, ozdobiony srebrzysto-białym ornamentem i wstęgami, zakończony półkoliście rzędami „rybich łusek”. Pod nim biała koszulka, krótka wrzosowa spódniczka. Na nogach ozdobne ugrowoziłote buciki i pończochy w kolorze mocno rozbielonej zieleni. Ugrowobrazowa draperia spięta na prawym ramieniu, opadająca w luźnych fałdach na plecy i hełm z pękiem różowoczerwonych strusich piór dopełniają stroju. Twarzyczka chłopca owalna okoloną długimi popielatoblond włosami, oczy jasne, świetliste, patrzą na widza. W tle za portretowaną grupą park w tonacji oliwkowobrazowej, żółtonej w głębi. Z lewej strony ukryta wśród drzew fontanna z pultem, przesłonięta dołem przez krzak różany. Z pra-

Ryc. 2. Pieter Nason. Portret trojga dzieci. Fragment ryc. 1. Fot. A. Kuraczyk.

Ryc. 3. Szkoła holenderska. — Portret trojga dzieci.
Wł. Muzeum Mazurskiego w Olsztynie. Fot. A. Kuraczyk.

wej — pas nieba z szarobrunatnymi chmurami, rozświetlony u nieboskłonu. Na jego tle w głębi samotne drzewko z wątlymi, rozwidlającymi się w górze konarami, fragment budowli parkowej i dwa jelonki. Podpis malarza i data umieszczone z lewej strony obrazu między jego krawędzią a suknią siedzącej dziewczynki. Na odwrocie obrazu napis (późniejszy) przeniesiony z oryginalnego płótna: Charlotta Eleonora zu Dohna geb. 16..., 17... (nieczytelne) Amalie Luis zu Dohna geb. 1661—1735, Friedrich C. zu Dohna geb. 1664—1727 zu Schlobitten.

Pieter Nason (1612—1689/90), ceniony portrecista dworu orańskiego, był uczniem Jana van Ravesteyna. Pracował w Amsterdamie, Hadze i krótko w 1666 r. na dworze elektora brandenburskiego w Berlinie³. Jego twórczość jest znanym przykładem ewolucji, jaka dokonana się w dziejach portretu

³ A. Dobrzycka, *Portret holenderski XVII w. w zbiorach polskich. Katalog wystawy*, Poznań 1956, s. 44; Thième-Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler*, Bd. 15, Leipzig 1931, s. 350.

holenderskiego w II poł. XVII wieku pod wpływem sztuki obcej a zwłaszcza francuskiej. Wcześniejsze jego portrety, które w zbiorach Muzeum Mazurskiego reprezentują: portret Zofii Teodory Holland-Brederode i Jana Wolfreda Holland Brederode⁴, nawiązują jeszcze do realistycznych tradycji holenderskiego malarstwa I poł. XVII wieku. Omawiany portret dzieci należy do późniejszego okresu jego twórczości, gdy przewagę bierze już dążność do reprezentacyjnego i dekoracyjnego ujęcia. Jasna karnacja, delikatny, subtelny modelunek, wytworny układ rąk, bogate polyskliwe szaty, typowe są dla wielu portretów Nasona. Niemal identyczny układ postaci stojącej dziewczynki, spotykamy w portrecie damy z rodziny Perponcher (wł. Muzeum Narodowego w Poznaniu)⁵, malowanej zresztą w tym samym roku. Układ rąk damy podobny jest do układu rąk dziewczynki siedzącej. Ten sam gest możemy też odnaleźć w portrecie Doroty Holsztyńskiej (wł. Muzeum Mazurskiego w Olsztynie), tutaj też znajduje analogie brosza spinająca draperię chłopca, w kształcie maskaronu, podobnego jak na wazie w rękach Doroty Holsztyńskiej⁶. Podobne szczegóły stroju i fryzury częste są w portretach Nasona. Motyw gałęzi na tle nieba w podobnym układzie występuje w portrecie wielkiego elektora, Fryderyka Wilhelma (wł. Muzeum Narodowego w Warszawie)⁷, a potraktowanie strusich piór i ornamentu spodniej szaty elektora jest takie same, jak w stroju chłopca na naszym obrazie (Ryc. 2). Jest to niewątpliwie jedno z najlepszych płócien Nasona i zapewne nie ostatnie w zbiorach Muzeum Mazurskiego, któremu udało się ustalić jego autorstwo. Przypisać mu można m. in. portret Wolfreda Holland-Brederode w wieku lat 12. Szczegóły pejzażu w głębi, cechy modelunku i strój chłopca przemawiają za pędzlem Nasona. „Antykizujące” stroje, w które przebierano portretowane osobistości dworskie, były bardzo modne w malarstwie holenderskim tego okresu, przykładem może tu być znajdujący się obecnie w zbiorach Muzeum Mazurskiego, a pochodzący z pałacu w Słobitach⁸ — malowany przez Gerarda van Henthorst — portret Wilhelma III Orańskiego jako Apolla⁹. Wśród zabezpieczonych w Muzeum Mazurskim we wstępnej konserwacji płócien znajduje się m. in. portret kobiety w stroju Diany (nr inw. 580), której szczegóły stroju, układ formalny i sposób malarskiego ujęcia zbliżone są do portretów Nasona. Być może dalsze prace badawcze i konserwatorskie pozwolą potwierdzić jego autorstwo.

Wraz z omawianym obrazem powrócił z pracowni konserwatorskiej jeszcze jeden siedemnastowieczny portret znajdujący się od 1946 r. w zbiorach Muzeum Mazurskiego, przedstawiający również trójkę dzieci w układzie nieco podobnym: dwie dziewczynki z kwiatami w rękach — jedna z nich siedząca — i chłopiec w stroju mitologicznym (Ryc. 3). Obraz szkoły holenderskiej, który bliżej związać można z kręgiem Caspara Netschera, pochodzi z pałacu w Słobitach. Bardzo duże zniszczenie okroiło nieco jego kompozycję w górnej — spalonej części, niemniej cenny jest również ze względu na tematykę jaką reprezentuje — portret dziecięcy — który w zbiorach malarstwa w Polsce ma tylko dość nieliczne przykłady¹⁰.

⁴ K. Wróblewska, op. cit., il. 1 i 5.

⁵ A. Dobrzycka, op. cit., il. 41.

⁶ *Dawny portret*, op. cit., il. 15.

⁷ A. Dobrzycka, op. cit., il. 36.

⁸ C. Grommelt, Ch. Mertens, *Das Dohnasche Schloss Schlobitten in Ostpreussen*, Stuttgart 1962, il. 7.

⁹ *Dawny portret*, op. cit., il. 10.

¹⁰ Zob. J. Białostocki, M. Walicki, *Malarstwo europejskie w zbiorach polskich*, Warszawa 1955.

ELŻBIETA CELIŃSKA

PIETER NASONS' PORTRAIT IN THE COLLECTION
OF THE MASURIAN MUSEUM AT OLSZTYN

(Summary)

The authoress discusses an unknown thus far portrait representing three children of the Dohn family painted by a respectable Dutch painter Pieter Nason (1612-1689/90). This portrait comes from the Dohns' palace at Gładysze in the Province of Olsztyn. It was found badly damaged in this palace after the war and together with other paintings was taken to the Masurian Museum. Recently it was subjected to a conservation process during which the painter's signature and the date 1667 were discovered.

This painting (oil, canvas, 146.5×166.5 cm, inventory No MM 90) represent three children and a dog with a park and a fountain hidden among the trees as background. Two girls are richly gowned and a boy dressed up as Cupid. Light colouring, delicate technique and graceful posture of the hands are typical for Nason's portraits (there are several portraits of this painter in the collection of the Masurian Museum). The painting discussed is one of his best and typical for the later period of his production and also for all the painters of the Dutch school of the period.